

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.1.273

UDK 027.7:316.77:72.025.3

Primljeno: 24. 01. 2025.

Pregledni rad
Review paper

Nadina Grebović-Lendo

PRIMJENA KONCEPTA TREĆEG PROSTORA U VISOKOŠKOLSKIM BIBLIOTEKAMA

Cilj ovog rada je predstaviti koncept biblioteke kao trećeg prostora i ponuditi model za visokoškolske biblioteke u kontekstu bosanskohercegovačke univerzitetske zajednice. Treći prostor predstavlja mjesto koje nije ni dom ni posao, već mjesto koje je poticajno za društvenu interakciju i učenje. Razvojem bibliotečko-informacijskih usluga visokoškolske biblioteke postale su dinamični i održivi prostori koji oblikuju obrazovni život pojedinca te pružaju ključne resurse za obrazovanje, istraživanje i javni angažman. Koncept trećeg prostora u biblioteci potiče korisnike na interakciju i na taj način biblioteku čini prostorom otvorenim za različite aktivnosti koje uključuju i učenje i odmor. Teorijski okvir koncepta trećeg prostora u biblioteci u središte stavlja potrebe korisnika što sugerira značaj kontinuiranog istraživanja korisničkih potreba. Kroz problemski pristup rad analizira primjere dobre prakse te istražuje mogućnost njihove primjene u Bosni i Hercegovini. Rezultati istraživanja pokazuju da koncept biblioteke kao trećeg prostora, predstavljen kroz model za visokoškolske biblioteke, može djelovati kao poticajna okolina za učenje u kojoj korisnik gradi osjećaj pripadnosti prostoru uz pomoć sadržajno-funkcionalnih i prostorno-arhitektonskih elemenata.

Ključne riječi: treći prostor; visokoškolske biblioteke; model visokoškolske biblioteke kao trećeg prostora

1. UVOD

Razvoj biblioteka i bibliotečko-informacijskih usluga pokazao je da su biblioteke dinamični i održivi prostori koji oblikuju obrazovni život pojedinca, pružajući ključne resurse za obrazovanje, istraživanje i javni angažman. Zbog toga je koncept trećeg prostora u kontekstu biblioteka stekao na značaju, prepoznajući ih kao prostor koji nije ni dom ni posao, već prostor koji aktivno doprinosi razvoju zajednice kroz učenje, raznovrsne aktivnosti i programe. Treći prostor u naučnu literaturu uveo je krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća sociolog Ray Oldenburg definirajući ga kao prostor izvan doma i posla. Oldenburg naglašava da je moderni stil života u američkom društvu doveo do izolacije, te da je potreba za trećim mjestom, na kojem pojedinac razvija pripadnost zajednici, postala nužna. Zbog toga u drugom izdanju knjige *The Great Good Place* on sugerira već u podnaslovu da su treći prostor kafeterije, prodavnice kafe, knjižare, frizerski saloni i druga slična mjesta ta koja mogu doprinijeti povezivanju članova zajednice (Oldenburg 1999).

Treći prostor i neformalno druženje važan su dio kulture Sjedinjenih Američkih Država. Karen Lawson (2016) pozivajući se na Oldenburga podsjeća da treći prostor nije dom (prvi prostor) niti posao/škola (drugi prostor). Navodeći ključne elemente za funkcioniranje trećih prostora zaključuje da moraju biti besplatni ili povoljni i da moraju biti u naseljenim mjestima kako bi bili lako dostupni, jer su to mjesta gdje se svi okupljaju i provode vrijeme. Izgled trećeg prostora vezuje se za kreiranje ambijenta koji potiče društvenu interakciju i osjećaj pripadnosti, nudeći okruženje koje je otvoreno, ugodno i poticajno za različite aktivnosti i susrete.

Promišljajući o definiranju trećeg prostora zaključuje se da upravo biblioteke imaju prostorno-arhitektonske i sadržajno-funkcionalne elemente trećeg prostora optimalne za organiziranje raznovrsnih programa i zadovoljavanje potreba korisnika. Također, kada su u pitanju visokoškolske i univerzitetske biblioteke, koncept trećeg prostora omogućava integraciju studenata, nastavnika i osoblja u dinamičan okvir za učenje i istraživanje.

Jong-ae Kim (2016) razmatrajući koncept biblioteka kao trećeg prostora navodi zaključke Relpha (1976), koji ističe potrebu za jedinstvom prostora, osoba i aktivnosti. Tako da Kim (2016) određuje elemente prostora visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka kao fizički prostor (npr: vanjski izgled objekta, unutar-nji izgled objekta, bibliotečka građa, individualni prostor za učenje, grupni prostor za učenje...), osobe (bibliotekari, studenti, studenti uposlenici...) i aktivnosti (informacijske usluge, pozajmica, kulturni događaji i radionice).

Visokoškolske i univerzitetske biblioteke predstavljaju centralna mjesta koja ne samo da omogućuju pristup naučnim resursima, već podstiču interakciju i saradnju među članovima akademske zajednice. Kroz integraciju digitalnih tehnologija, programskih aktivnosti i prostorne organizacije, biblioteke postaju središta koja podržavaju razvoj intelektualnih, kreativnih, socijalnih i drugih vještina i kompetencija korisnika. Stoga je cilj ovog rada predstaviti koncept biblioteke kao trećeg prostora, osvrnuti se na primjere dobre prakse u svijetu i ponuditi model biblioteke kao trećeg prostora u okviru visokoškolskih biblioteka unutar bosanskohercegovačke univerzitetske zajednice. Tematiziranje koncepta biblioteke kao trećeg prostora u bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj zajednici je od velike važnosti. U prvom redu, usmjerava bibliotečko-informacijske usluge na korisnika i njegove potrebe, čime doprinosi razvoju kvalitativnih i kvantitativnih prednosti koncepta trećeg prostora u biblioteci. U pogledu kvalitativnih prednosti možemo govoriti o podizanju svijesti o važnosti biblioteka u akademskoj zajednici, o razvoju informacijske pismenosti kao i podršci u istraživanjima, dok bi kvantitativne prednosti bile povećan broj korisnika i pozajmica elektronske i štampane građe, povećan broj događaja i u konačnici veće zadovoljstvo korisnika. Usmjerenost visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka na tradicionalne bibliotečko-informacijske usluge, koje se prvenstveno odnose na usluživanje bibliotečkom građom, nije dovoljno da zadrži korisnike 21. stoljeća u bibliotekama.

Prema istraživanju provedenom među studentima Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta i Information Commons Centre na Univerzitetu Transilvanija u Brašovu, studenti su kao najvažnije sadržaje u prostoru za učenje izdvojili: priključak za električnu energiju i internet, pametne table i video projektore te mobilni namještaj i mobilne zidove (Hajdarpašić, Repanovici, Koukourakis 2016). Dizajn bibliotečkih prostora utječe na korištenje bibliotečko-informacijskih usluga, ali i na zadovoljstvo korisnika. Dobro osmišljeni prostori povećavaju angažman studenata, potiču saradnju i učenje, te poboljšavaju iskustvo korištenja biblioteke (Belotindos i Cansancio 2024).

Kada je riječ o istraživanjima stanja u visokoškolskim bibliotekama u Bosni i Hercegovini, ne postoji sveobuhvatna studija koja bi obuhvatila potrebe visokoškolskih biblioteka u kontekstu preoblikovanja bibliotečko-informacijskih usluga, osim radova koji se bave temama vezanim za stanja u tim bibliotekama: *Visokoškolske biblioteke na razmeđu svjetova: utjecaj Bolonjskog procesa na preoblikovanje službi i usluga visokoškolskih biblioteka* (Dizdar 2007), *Preoblikovanje službi i usluga u visokoškolskim bibliotekama: razvoj on-line*

referalne djelatnosti (Dizdar 2009), *Modeli redefiniranja visokoškolskih biblioteka u savremenom obrazovnom okruženju: ka informacijskoj pismenosti i digitalnim uslugama* (Dizdar i Kodrić 2010), *Information Commons Centre Impact on Students: Attitude and Wishes* (Hajdarpašić, Repanovici, Koukourakis 2016), *Strateško planiranje u visokoškolskim bibliotekama* (Hajdarpašić 2017), *Visokoškolske biblioteke u sistemu naučne komunikacije* (Khattab, Hajdarpašić 2019), *Pristupačnost u digitalnom dobu* (Hajdarpašić, Madacki 2019), *Informacijske usluge visokoškolskih biblioteka u Federaciji Bosne i Hercegovine za vrijeme pandemije Covid-19* (Hajdarpašić, Dizdar, Khattab 2021) te *Uloga visokoškolskih biblioteka u otvorenoj nauci* (Hajdarpašić, Dizdar 2023).

Nedostatak studija o potrebama visokoškolskih biblioteka u BiH dodatno otežava zastarjela legislativa, te nepostojanje razvojnih smjernica i standarda koji bi jasnije precizirali ulogu biblioteke u procesu visokog obrazovanja.

2. KONCEPT BIBLIOTEKE KAO TREĆEG PROSTORA

Počeci razvoja koncepta biblioteke kao trećeg prostora mogu se pratiti kroz transformaciju biblioteka od privatnih, odnosno elitnih prostora, u javna mjesta otvorena za širu društvenu zajednicu. Ovaj proces započeo je širenjem pismenosti, čime je omogućeno bibliotekama da postanu i centri okupljanja za razmjenu mišljenja. Analizom arhitektonskih rješenja biblioteka, zaključeno je da su prve naznake trećeg prostora namjenski pravljene prostorije za okupljanje i druženje u biblioteci. Druga naznaka odnosila se na namjenu biblioteke, odnosno na biblioteke koje su bile osmišljene s fokusom na okupljanje i druženje korisničkih zajednica, a ne samo na usluge namijenjene pojedincima. To je značilo da su takve biblioteke pružale otvoreni pristup bibliotečko-informacijskim uslugama za sve, a ne samo za odabrane korisnike ili institucije.

Moderno poimanje biblioteke kao trećeg prostora počinje se razvijati krajem 18. stoljeća (Velagić 2015). Međutim, kako i zaključuje Z. Velagić:

„Iako je (...) koncepcija trećega prostora vrlo brzo prihvaćena u području knjižničarstva, zasad je tek djelomično razrađena – diskursom prevladavaju teorijske ili vrlo suvremene teme usmjerene na praktičnu mogućnost razvoja i poboljšanja knjižnica kao trećega prostora, a najčešće je riječ o apstraktnome preispitivanju trećega prostora u knjižnicama, iskustvenim istraživanjima o zadovoljstvu korisnika knjižničnim prostorima i, naposljetku, mogućnosti prijenosa fizičkoga i simboličkoga osjećaja knjižničnoga prostora u virtualno okruženje“ (2015: 32).

Trend otvaranja biblioteka prema javnosti može se pratiti i kroz opremanje prostora. On se manifestira kroz promjene u dizajnu prostora, uklanjanju prepreka na ulazu, nabavku udobnog namještaja, upotrebu tehnologije te prakticiranje opuštenijih pravila ponašanja unutar čitaonica. Ove promjene ukazuju na transformaciju biblioteka u inkluzivnija i prijateljska okruženja koja potiču interakciju i druženje (Ille 2015). Dakle, historija biblioteka kao trećeg prostora predstavlja put od elitnog prostora, rezerviranog za privilegirane pojedince, do otvorenog javnog mjesta koje potiče susrete i interakciju među korisničkim zajednicama.

U kontekstu razvoja biblioteka kao trećeg prostora uglavnom je stavljan fokus na javne biblioteke koje su po svojoj prirodi usmjerene na sve građane. Međutim, školske, visokoškolske i univerzitetske biblioteke su, također, treći prostori za svoje korisničke zajednice: „Akademske biblioteke služe kao mjesta za druženje, opuštanje i komunikaciju, ali i kao mjesta za traženje informacija i učenje. One predstavljaju vrijedne javne prostore u kampusu koji obogaćuju akademsko i društveno iskustvo korisnika“ (Kim 2016).

Istraživanje provedeno u američkim visokoškolskim bibliotekama pokazuje da se studenti u bibliotekama zaista osjećaju kao kod kuće. Zaključeno je da nove biblioteke imaju priliku dizajnirati prostor prilagođen potrebama studenta, tj. prostor u kojem će se osjećati kao kod kuće. Istraživanje je provedeno na uzorku dviju biblioteka primjenom koncepta „osjećaj doma“ D. Sameona kroz pet tema: ukorijenjenost, prisvajanje, obnavljanje, opuštenost i toplina (Mehta i Cox 2019).

Promišljati o biblioteci kao trećem prostoru nije moguće bez angažmana korisnika, što znači da je ključno provoditi istraživanja o njihovom zadovoljstvu. Istraživanje L. Waxman i saradnika rezultiralo je konkretnim preporukama za poboljšanje prostora biblioteke, posebno se fokusirajući na unutrašnji dizajn i dodatne usluge (prema Velagić 2015). U okviru ovog istraživanja postoje smjernice za dizajniranje kafeterija u biblioteci koje uključuju: raspored stolica i stolova, izbor podnih obloga, oblik i količinu stolica i stolova, izgled pulta za narudžbe, osvjetljenje, ponudu jelovnika, preporuku za akustiku, pogled kroz prozor, pristup čitanju referentne literature i sl. (Waxma et al. 2007). Kafeterije kao prostori za interakciju istraživača i prije su spominjani u literaturi. „Poznato je da je svrhovito okruženje za učenje u 17. stoljeću bila kavana. Znanstvenicima i umjetnicima kavane su postale jedno od najvažnijih mjesta za raspravu i razmjenu ideja, u njima su se dogovarala čak i istraživanja“ (Aparac-Jelušić i Falatar Tanacković 2020: 74-75).

I istraživanje L. Waxman i saradnika ukazalo je na potrebu unapređenja prostora biblioteke, što je vodilo razvoju istraživačkog instrumenta nazvanog LibQUAL¹, koji se pojavio 2000. godine. Instrument služi za procjenu kvalitete bibliotečkih usluga testirajući ih kroz četiri dimenzije, od kojih jedna uključuje korisnikov osjećaj ugođe u prostoru biblioteke (Velagić 2015).

Promjene u dizajnu prostora biblioteke ne bi trebale biti u prvom planu po samima sebi, već služiti promociji prostora u kojem korisnici razmjenjuju znanje i informacije (Elmborg 2011). Na osnovu svega rečenog, možemo zaključiti da koncept biblioteke kao trećeg prostora podržava polazište da su biblioteke dinamični i otvoreni sistemi u čijem središtu je korisnik.

2.1. Primjeri dobre prakse biblioteke kao trećeg prostora

Koncept biblioteke kao trećeg prostora može se prikazati kroz analizu primjera dobre prakse visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka, koji mogu poslužiti kao osnova za razvoj sličnih praksi unutar bosanskohercegovačke akademske zajednice. Važno je napomenuti da je u Bosni i Hercegovini trenutno u izgradnji najsavremenija univerzitetska biblioteka, čiji koncept upravo može biti okarakterisan kao „treći prostor“. Projekat izgradnje i opremanja Biblioteke Univerziteta u Sarajevu² finansiran je sredstvima granta Saudijskog fonda za razvoj, a iznos ugovora za izvođenje građevinskih radova je 20.800.000,00 USD. Korisna površina objekta je 13.500 m². Ovaj objekat ponudit će tri sprata iznad i dva ispod zemlje te 6 pratećih čitaonica koje će moći odgovoriti na potrebe korisničkih zajednica 21. stoljeća.

U naučnoj literaturi postoje istraživanja i studije provedene na pojedinačnim primjerima biblioteka, a koje govore o trećem prostoru u kontekstu visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka i mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse. Primjeri dviju univerzitetskih biblioteka Univerziteta Iowa i Univerziteta Windsor pokazuju kako primjena koncepta biblioteke kao trećeg prostora može biti od koristi za studentski život. Biblioteka Univerziteta Iowa izgrađena je 1951. godine, a renovirana je 2012. godine s ciljem da se na prvom spratu napravi prostor u kojem će studenti moći zajedno učiti uz razgovor, tehnologiju i konzumiranje kafe. U sklopu renoviranja

1 LibQUAL je anketa Asocijacije istraživačkih biblioteka koja pomaže bibliotekama u procjeni i poboljšanju bibliotečkih usluga, promjeni organizacijske kulture i reklamiranju biblioteke. Vidi više na <https://www.libqual.org/home>

2 Više o projektu: tvorac idejnog projekta prof. dr. Adnan Pašić; Izrađivač izvedbenog projekta: Saudconsult Riyad i AKSA Zenica; Nadzor nad izvođenjem: IMAR Urban Consultants i ahA+knAp Sarajevo; Izvođač građevinskih radova: Al Fahd Company i ANS Drive Sarajevo (Univerzitet u Sarajevu 2023).

realiziran je i projekat Tajni zid (eng. The Secret Wall, inspirisan web stranicom PostSecret), na koji su studenti mogli anonimno ostavljati poruke na papirićima gdje su iskazivali svoje emocionalne teškoće, akademske potrebe, želje i poruke vezane za mentalno zdravlje. Tajni zid je omogućio studentima da se povežu jedni s drugima i stvore osjećaj zajednice u formalnom akademskom prostoru. Ovaj projekat pomogao je i bibliotekarima da bolje razumiju studentske potrebe i da prilagode usluge (Elmborg et al. 2015). Primjer Biblioteke Univerziteta Iowa pokazuje kako se u okvirima bibliotečkog poslovanja može kreirati neformalna i ugodna atmosfera te potaknuti društveno povezivanje.

S ciljem razvoja informacijske pismenosti Biblioteka Univerziteta Windsor implementirala je projekat Historija na webu (engl. History on the web). Sastajući se u prostoru biblioteke s bibliotekarom i historičarem studenti su raspravljali o historijskim činjenicama i informacijama u digitalnom svijetu kreirajući i dopunjujući članke na Wikipediji. Eksperimentirali su sa postavljanjem lažnih informacija i shvatili da lažne informacije, ukoliko djeluju legitimno, mogu se prihvatiti kao istinite ako se o njima ne promišlja kritički (Elmborg et al. 2015).

Jedan u nizu primjera je i Biblioteka Olin (Univerzitet na Floridi) koja je namjenski preuređena da bude treće mjesto u kampusu Univerziteta. Uprava Biblioteke je otišla i korak dalje, uvodeći radno mjesto namijenjeno osobi čiji je osnovni zadatak promišljati o biblioteci kao trećem prostoru. Sklapanjem partnerstava s različitim institucijama i organizacijama Biblioteka Olin je transformirala biblioteku u mjesto studentskih aktivnosti i događaja (Montgomery i Miller 2011).

Istraživanje na Univerzitetu Johannesburgu (Južna Afrika) imalo je u fokusu dvije univerzitetske biblioteke smještene u kampusima Auckland Park Kingsway i Auckland Park Bunting Road, a nakon što su renovirane u iznosu od 50 miliona južnoafričkih randa. Analizom je utvrđeno da su promjene uključivale gradnju prostora za grupni rad, prostora za neformalno učenje i uvođenje modularnog namještaja. Zaključeno je da je Biblioteka smještena u kampusu Auckland Park Kingsway uistinu postala prema mišljenju studenata treći prostor, jer je adaptacijom prostora stvoren osjećaj zajedništva (Hamilton-Nixon 2012).

Među radovima koji se bave primjerima dobre prakse su i: *Academic libraries and social and learning space: A case study of Loughborough University Library, UK* (Bryant, Matthews i Walton 2009), *Using and Experiencing the Academic Library: A Multisite Observational Study of Space and Place* (May i Swabey 2015) te *A Really Nice Spot': Evaluating Place, Space, and Technology in Academic Libraries* (Khoo et al. 2016).

3. MODEL VISOKOŠKOLSKE BIBLIOTEKE KAO TREĆEG PROSTORA

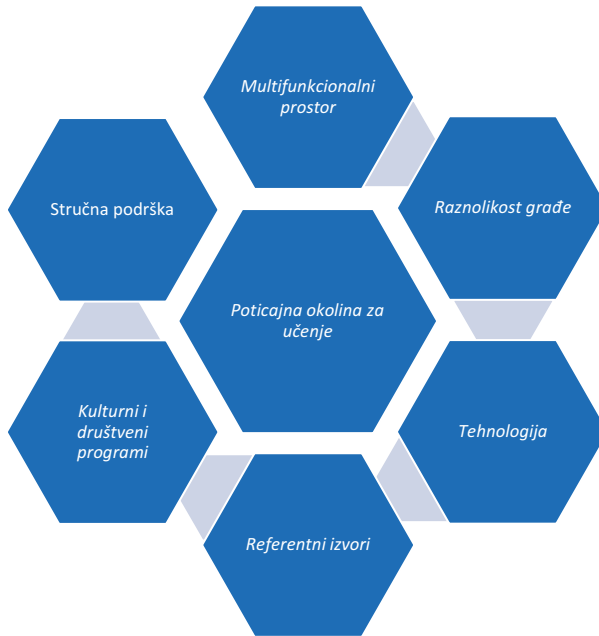
Odnos vladajućih struktura u Bosni i Hercegovini prema obrazovanju i kulturi i visoki troškovi koje takvi projekti podrazumijevaju predstavljaju izazov za realizaciju projekata izgradnje novih biblioteka. Način na koji su postojeći budžeti koncipirani čini ulaganje u infrastrukturu biblioteka teško ostvarivim. Stoga, strateški i održiv pristup treba biti usmjeren na rekonstrukciju i unapređenje postojećih čitaonica i prostorija unutar biblioteka. Ovaj pristup omogućava optimizaciju resursa i poboljšanje uslova za korisnike, te može poslužiti kao privremeno rješenje dok se ne stvore povoljniji uslovi za izgradnju novih, modernih biblioteka. Rekonstrukcija čitaonica, koja može uključivati modernizaciju prostora, uvođenje digitalnih tehnologija i poboljšanje pristupačnosti, značajno može unaprijediti funkcionalnost i atraktivnost biblioteka, čineći ih boljim za korisničku zajednicu. S obzirom na to da koncept biblioteke kao trećeg prostora daje teorijski okvir, moguće je izraditi model koji prikazuje njegovu funkciju u praksi. U tom smislu, ovo istraživanje i donosi model čiji je cilj transformirati tradicionalnu čitaonicu u multifunkcionalni prostor koji će zadovoljiti savremene potrebe korisničke zajednice. U fokusu je poboljšano korisničko iskustvo i aktivno korištenje biblioteke kao prostora za obrazovanje, istraživanje i društvenu interakciju. Model uključuje sljedeće entitete: poticajnu okolinu za učenje, multifunkcionalni prostor, tehnologiju, raznolikost građe, kulturne i društvene programe, referentne izvore i stručnu podršku. (Tabela 1)

Tabela 1: Model visokoškolske biblioteke kao trećeg prostora

Entitet	Pojašnjenje
Poticajna okolina za učenje	Stvoriti okruženje koje potiče koncentraciju i učenje, osiguravajući dobru rasvjetu i izolaciju prostora zbog tišine. Također, osigurati okruženje koje potiče korisnike na interakciju.
Multifunkcionalni prostor	Omogućiti raspored korisničkih mjesta (stolova i stolica) na način kako bi korisnici mogli odabrati prikladnu radnu okolinu (stolovi s računarima, stolovi za vlastite uređaje, podesivi stolovi za visinu za korisnike s invaliditetom, stolovi s elektro napajanjem). Omogućiti prostor za individualni i grupni rad. Omogućiti korisnicima konzumiranje hladnih i vrućih napitaka (npr. u šoljama s poklopcem).
Tehnologija	Osigurati pristup različitim tehnološkim resursima uključujući desktop računare i uređaje (laptopi, e-čitači, pametne lampe, prenosne lupe i sl.).
Raznolikost građe	Održavati raznoliku bibliotečku građu u štampanom i elektronskom obliku, a u skladu s potrebama korisničke zajednice.
Referentni izvori	Osigurati pristup referentnoj literaturi (štampanoj i elektronskoj), enciklopedijama i priručnicima kako bi korisnici mogli istraživati i proučavati različite teme.
Kulturni i društveni programi	Organizirati redovno kulturne i društvene programe poput književnih večeri, predavanja i radionica kako bi se potaknula interakcija korisnika.
Stručna podrška	Održavati edukacije i programe koji potiču informacijsko opismenjavanje korisnika.

Predstavljeni model visokoškolske biblioteke kao trećeg prostora otvara mogućnost za transformaciju tradicionalnih usluga u skladu sa potrebama korisničkih zajednica 21. stoljeća. Razvoj entiteta modela omogućava da korisnici biblioteku vide kao prostor za društvenu uključenost, povezivanje sa drugim korisnicima, unapređenje vlastitih vještina i kompetencija koje ne moraju nužno biti vezane za formalno obrazovanje. Kao središnji entitet modela postavlja se poticajna okolina za učenje (grafički prikaz ispod).

Grafički prikaz modela

Da bi se stvorila poticajna okolina za učenje nije dovoljno samo učiniti prostor funkcionalnim. Potrebno je graditi kod korisnika osjećaj pripadnosti prostoru, omogućiti im da sudjeluju u organizaciji programa i radionica i potaknuti ih na zajedničke aktivnosti. Na taj način model postaje funkcionalan i ostale entitete čini integriranim u cjelokupnu strukturu.

3.1. Model visokoškolske biblioteke kao trećeg prostora: na primjeru SCI-HUB.FF.UNSA

SCI-HUB.FF.UNSA naučnoistraživački inkubator za studente, nastavno osoblje i istraživače u Kantonu Sarajevo finansiralo je Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo u iznosu od 273.540,00 KM. Riječ je o projektu adaptacije čitaonice Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta koji je osmišljen na inicijativu bibliotekara, s ciljem osiguranja inovativnog i poticajnog prostora za naučno-istraživački rad i učenje za studente i nastavno osoblje u Kantonu Sarajevo.³

3 Projekttni tim: Nadina Grebović-Lendo, voditeljica projekta, Vahid Pirić, bibliotekar i Ilhana Robović Poplata, arhitektica.

Ovaj projekat podrazumijevao je adaptaciju prostora u poticajan i savremen prostor za učenje i odmor korisnika. U opisu Glavnog projekta se navodi:

„(...) osigurano je sljedeće: atraktivan izgled budućeg prostora; osiguranje korištenja čitaonice kao multimedijalne sale u vrijeme kad čitaonica ne radi; kvalitetniji pristup i korištenje svih resursa Biblioteke FFUNSA; kvalitetnija poziciju i korištenje kataloga i prostora za uposlene; kvalitetnija pozicija ulaza u sve prostore; kvalitetnija i funkcionalnija poziciju svih mjesta u čitaonici za studente i nastavno osoblje; kvalitetnije hodne linije (ulaz/izlaz); pojačana zaštita od buke; novim rješenjem u čitaonici / multimedijalnoj sali se predviđa zamjena opreme novom, prilagođenom današnjici. Tako se novim rješenjem obezbijedio maksimalan broj mjesta, a da se omogući i nesmetano kretanje kroz čitaonicu. S obzirom na dimenzije stolova koje su prilagođene traženom broju mjesta, oni se moraju raditi po mjeri. Svaki stol će biti opremljen utičnicama te dodatnom rasvjetom u vidu lampe. Ukupan broj stolova za čitanje je 69, od čega je 10 opremljeno računarskom opremom, a dva stola su nešto veće visine prilagođene osobama sa invaliditetom. Pored toga predviđen je i jedan stol za desktop lupu.“ (Robović Poplata 2020: 2-3)

Projekat adaptacije obuhvatio je i prilagođavanje prostora za osobe s invaliditetom, omogućavajući im nesmetano kretanje i rad.

SCI-HUB.FF.UNSA naučnoistraživački inkubator za studente, nastavno osoblje i istraživače u Kantonu Sarajevo po pitanju modela ispunjava sve definirane entitete i to:

Poticajna okolina za učenje: koncept čitaonice je osmišljen tako da potiče koncentraciju i učenje (dobra rasvjeta, tišina osigurana akustičnim plafonom, prostor za koncentraciju bez ometanja, oprema za multimedijalnu salu);

Multifunkcionalni prostor: korisnici mogu birati da li će koristiti stolove s računarima ili stolove na kojima mogu koristiti vlastite uređaje. Također, postoji mogućnost korištenja stolova koji su pozicionirani tako da su okrenuti više prirodnoj svjetlosti. Korisnici s invaliditetom mogu koristiti stolove s podesivom visinom ovisno o pomagalu koje koriste;

Prisutnost tehnologije: korisnici mogu koristiti desktop računare, vlastite uređaje, čitače, pametne lampe, desktop lupu i sl.;

Raznolikost građe: biblioteka je opremljena raznolikom građom iz oblasti humanističkih i društvenih nauka kako u štampanom, tako i u elektronskom obliku;

Referentni izvori: čitaonica je opremljena referentnom literaturom, enciklopedijama i priručnicima, što omogućuje korisnicima da istražuju različite teme;

korisnici i posjetitelji mogu provesti vrijeme s prijateljima, napuniti mobitel dok pretražuju internet uz pomoć Wi-Fi-ja, doći do informacija o prostoru, ili se samo odmoriti od posla ili učenja“ (Aparac-Jelušić i Falatar Tanacković 2020: 75)

Navedeni primjeri biblioteka poput Univerziteta Iowa, Windsor i Johannesburg, pružili su razumijevanje uloge biblioteka u savremenom društvu kroz prezentaciju programa koje nude korisničkim zajednicama. Primjer dobre prakse u Bosni i Hercegovini, projekat SCI-HUB.FF.UNSA biblioteke Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta, pokazuje kako se koncept trećeg prostora može primijeniti na različite vrste biblioteka, promovirajući inkluziju, informacijsku pismenost i aktivno učešće korisničkih zajednica. Realiziranjem modela visokoškolske biblioteke kao trećeg prostora kroz osavremenjivanje postojećih prostora, uvođenje novih tehnologija i poboljšanje pristupačnosti, može se značajno unaprijediti funkcionalnost i atraktivnost biblioteka, čime će se zadovoljiti potrebe korisničkih zajednica u 21. stoljeću.

Stanje bosanskohercegovačkog bibliotekarstva u području visokog obrazovanja zahtjeva analizu stanja u pojedinačnim visokoškolskim i univerzitetskim bibliotekama u Bosni i Hercegovini pri čemu bi se fokus stavio na stvarne potrebe korisnika. Unapređenje osnovnih funkcija biblioteke kroz koncept trećeg prostora čini se kao prihvatljiva poslovna strategija jer pomaže održavanju primarne misije biblioteke, a to je pristup informacijama i razvoj kritičkog mišljenja.

LITERATURA

1. Aparac-Jelušić, Tamara, Sanjica Faletar Tanacković (2020), *Knjižnična arhitektura: prostor, kultura, identitet*, Naklada Ljevak, Zagreb
2. Belotindos, Jie Ann Rizaba, Leticia Cansancio (2024), "Library Space Design and User Engagement of College Students", *Psych Edu*, 22(2), 298-313.
3. Bryant, Joanna, Graham Matthews, Graham Walton (2009), "Academic libraries and social and learning space: A case study of Loughborough University Library, UK", *Journal of Librarianship and Information Science*, 41(1), 7-18.
4. Dizdar, Senada (2007), "Visokoškolske biblioteke na razmeđu svjetova: utjecaj Bolonjskog procesa na preoblikovanje službi i usluga visokoškolskih biblioteka", u: Faruk Čaklovića (ur.), *Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 563-586.

5. Dizdar, Senada (2009), "Preoblikovanje službi i usluga u visokoškolskim bibliotekama: razvoj on-line referalne djelatnosti", *Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 425-436.
6. Dizdar, Senada, Lejla Kodrić (2010), "Modeli redefiniranja visokoškolskih biblioteka u savremenom obrazovnom okruženju: ka informacijskoj pismenosti i digitalnim uslugama", *Savjetovanje Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 271-284.
7. Elmborg, James K. (2011), "Libraries as the Spaces Between Us: Recognizing and Valuing the Third Space", *Reference & User Services Quarterly*, 50(4), 338-350.
8. Elmborg, James, Heidi L. M. Jacobs, Kelly McElroy, Robert L. Nelson (2015), "Making a Third Space for Student Voices in Two Academic Libraries", *Reference & User Services Quarterly*, 55(2), 144-155.
9. Hajdarpašić, Lejla (2017), "Strateško planiranje u visokoškolskim bibliotekama", *Pregled*, 2, 159-163.
10. Hajdarpašić, Lejla, Senada Dizdar (2023), "Uloga visokoškolskih biblioteka u otvorenoj nauci", *Pregled*, 3(1), 491-503.
11. Hajdarpašić, Lejla, Angela Repanovici, Manolis Koukourakis (2016), "Commons Centre Impact on Students: Attitude and Wishes", u: *Proceedings International Scientific Conference "Western Balkan Information Literacy"*, Limerick Institute of Technology, Irland, 53-59.
12. Hajdarpašić, Lejla, Saša Madacki (2019), "Pristupačnost u digitalnom dobu", *Pregled*, 2, 209-225.
13. Hajdarpašić, Lejla, Senada Dizdar, Džejla Khatlab (2021), "Informacijske usluge visokoškolskih biblioteka u Federaciji Bosne i Hercegovine za vrijeme pandemije Covid-19", *Bosniaca*, 26(26), 123-136.
14. Hamilton-Nixon, Roza (2019), *Academic libraries as third place: Spatial transformation of the library learning environments at the University of Johannesburg: thesis*, University of Johannesburg
15. Ille, Jagoda (2015), "Dom, posao, nešto treće: knjižnica kao treći prostor", u: Dunja Marija Gabriel, Jelica Leščić (ur.), *Narodne knjižnice kao treći prostor: zbornik radova*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 77-85.
16. Khatlab, Džejla, Lejla Hajdarpašić (2019), "Visokoškolske biblioteke u sistemu naučne komunikacije", *Bosniaca*, 24(24), 48-54.

17. Khoo, Michael John, Lily Rozaklis, Catherine Hall, Diana Kusunoki (2016), "A Really Nice Spot': Evaluating Place, Space, and Technology in Academic Libraries", *College & Research Libraries*, 77(1), 51–70.
18. Kim, Jong-ae (2016), "Dimensions of User Perception of Academic Library as Place", *The Journal of Academic Librarianship*, 42(5), 509–514.
19. Lawson, Karen (2004), "Libraries in the USA as traditional and virtual *third places*", *New Library World*, 105(3/4), 125–130.
20. May, Francine, Alice Swabey (2015), "Using and Experiencing the Academic Library: A Multisite Observational Study of Space and Place", *College & Research Libraries*, 771–795.
21. Mehta, Priya, Andrew Cox (2019), "At Home in the Academic Library? A Study of Student Feelings of Homeness", *New Review of Academic Librarianship*, 27(1), 4–37.
22. Montgomery, Susan E., Jonathan Miller (2011), "The Third Place: The Library as Collaborative and Community Space in a Time of Fiscal Restraint", *College & Undergraduate Libraries*, 18(2/3), 228–238.
23. Oldenburg, Ray (1999), *The Graet Good Place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*, Marlowe & Company, New York
24. Robović Poplata, Ilhana (2020), *Glavni projekat: čitaonica / multimedijalna sala: adaptacija*, Sarajevo
25. Univerzitet u Sarajevu (2023), "Svečanim potpisivanjem ugovora ozvaničen početak radova na izgradnji Univerzitetske biblioteke", Univerzitet u Sarajevu, available at: www.unsa.ba/novosti/svecanim-potpisivanjem-ugovora-ozvaničen-pocetak-radova-na-izgradnji-univerzitetske [pristupljeno 22 Jan. 2025]
26. Velagić, Zoran (2015), "Povijesnost koncepcije knjižničnog trećeg prostora", u: Dunja Marija Gabriel, Jelica Leščić (ur.), *Narodne knjižnice kao treći prostor: zbornik radova*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 29-43.
27. Waxman, Lisa, Stephanie Clemons, Jim Banning, David A. Mckelfresh (2007), "The library as place: Providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration", *The New Library World*, 108(9/10), 424-434.

IMPLEMENTATION OF THE THIRD SPACE CONCEPT IN HIGHER EDUCATION LIBRARIES

Summary:

The aim of this paper is to present the concept of the library as a third space and to propose a model for higher education libraries within the Bosnian and Herzegovinian university community. The third space refers to a place that is neither home nor work but fosters social interaction and learning. With the advancement of library and information services, higher education libraries have evolved into dynamic and sustainable spaces that shape an individual's educational experience and provide essential resources for education, research, and public engagement. The third space concept in libraries encourages user interaction, transforming the library into an open environment that supports a range of activities, including learning and relaxation. The theoretical framework of this concept centers on user needs, highlighting the importance of ongoing research into those needs. Adopting a problem-based approach, this paper analyzes examples of best practices and explores their potential application in Bosnia and Herzegovina. The research findings indicate that the third space model for higher education libraries can create a stimulating learning environment, fostering a sense of belonging through content-functional and spatial-architectural elements.

Keywords: third place; academic libraries; model academic library as third place

Adresa autorice
Author's address

Nadina Grebović-Lendo
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
nadina.grebovic-lendo@ff.unsa.ba